

ΛΥΟΝΤΩΝ ΔΕ ΑΥΤΩΝ ΤΟΝ ΠΩΛΟΝ ΕΙΠΑΝ ΟΙΚΥ
ΕΙΠΑΝ ΟΤΙ ΟΚΥΡΙΟΣ ΑΥΤΟΥ ΧΡΕΙΑΝ ΕΧΕΙ ΚΑΙ Η
ΑΥΤΩΝ ΤΑ ΙΜΑΤΙΑ ΕΠΙ ΤΟΝ ΠΩΛΟΝ ΕΠΕΒΙΒΑΣΑ
ΩΝΝΥΟΝ ΤΑ ΙΜΑΤΙΑ ΑΥΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΟΔΩ ΕΓΓΙΖΟ
ΣΤΩΝ ΕΛΛΙΩΝ ΗΡΞΑΝΤΟ ΑΠΑΝΤΟΙ ΠΛΗΘΟΣ ΤΩ

Bartosz Leszkiewicz

KONSTRUKCJE ABSOLUTYWNE W GRECKIM, ŁACIŃSKIM I GOCKIM TEKŚCIE NOWEGO TESTAMENTU

SOLVENTIBUS AUTEM ILLIS PULLUM DIXERU
TILLI DIXERUNT QUI AD DOMINUM NECES
CTANTES VESTIMENTA SUA SUPRA PULLUM
NEBANT VESTIMENTA SUA IN VIA ET CUM AD
TICO PERUNT OMNES TURBAE DISCENTIUM

ΑΝΔΡΕΣ ΒΙΝΔΑΝΔΑΝ ΦΑΝΙΜ ΦΑΝΙ ΑΡΧΑΝ ΕΨΟΝ ΦΑΙ
ΝΙ ΨΕΙΣ ΕΨΟΝ ΗΡΑΝ ΓΙΝΨΑΝ ΡΕΤΣ ΦΙΣΙΣΤ ΓΑΗ ΑΤΤΑ
ΑΣΤ ΓΟΣΣΕΙΝ ΟΣΑΝ ΑΨΑΝ ΑΡΧΑΝ ΗΣΣΑΤΙΣ ΕΞΟΝ Η
ΟΜΣΕΙΝ ΑΙΜΑΝ ΑΥΓΑΒΙ ΨΕΨΑΝ ΙΣΝΕΘΑΥΑΣ ΓΟΨΑΝ
ΝΝΟΝ ΑΡΑΡ ΓΟΜΑΝ ΑΡ ΓΕΙΣΙ ΠΩΝ ΓΕΓΑΓΙΝΟΝ ΔΑΝ ΣΗ

KONSTRUKCJE ABSOLUTYWNE W GRECKIM, ŁACIŃSKIM
I GOCKIM TEKŚCIE NOWEGO TESTAMENTU

Bartosz Leszkiewicz

Konstrukcje absolutywne w greckim, łacińskim i gockim tekście Nowego Testamentu

Kraków 2024

© Copyright by Bartosz Leszkiewicz and Księgarnia Akademicka, 2024

Recenzent

dr hab. Ronald Kim, prof. UAM

Opracowanie redakcyjne

Ewa Dąbrowska

Projekt okładki

Lesław Sławiński

ISBN 978-83-8368-160-3 (PDF)

<https://doi.org/10.12797/9788383681603>

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

<https://akademicka.pl>

Spis treści

Wykaz skrótów	11
Wstęp	15
A. Ogólna charakterystyka konstrukcji absolutywnych	23
1. Definicja konstrukcji absolutywnych i ich obecność w najstarszych językach indoeuropejskich	25
1.1. Definicja konstrukcji absolutywnych	25
1.2. Konstrukcje absolutywne w najstarszych językach indoeuropejskich	26
1.2.1. Języki anatolijskie	26
1.2.2. Języki indyjskie	29
1.2.3. Języki irańskie	30
1.2.4. Języki italskie	31
1.2.5. Języki germańskie	33
1.2.6. Języki tocharskie	34
1.2.7. Języki celtyckie	35
1.2.8. Języki ormiańskie	35
1.2.9. Języki słowiańskie	37
1.2.10. Języki bałtyckie	38
1.2.11. Język albański	39
1.2.12. Wnioski	40
2. Historia badań konstrukcji absolutywnych	43
2.1. „Od rozpoznania do opisania...” – historia badań konstrukcji absolutywnych do 1825 roku	43
2.1.1. Antyczne badania nad konstrukcjami absolutywnymi	44
2.1.2. Średniowieczne badania nad konstrukcjami absolutywnymi	62
2.1.3. Badania nad konstrukcjami absolutywnymi w okresie renesansu i oświecenia	72
2.1.4. Wnioski	74
2.2. „...od opisania do zdefiniowania” – przegląd opisów i definicji konstrukcji absolutywnych po roku 1825	79
2.2.1. Badania nad konstrukcjami absolutywnymi w latach 1825–1973.	79

2.2.2. Najnowsze badania nad konstrukcjami absolutywnymi (od 1973 roku) . .	85
2.2.3. Wnioski	96
B. Charakterystyka konstrukcji absolutywnych Nowego Testamentu	99
1. Konstrukcje absolutywne języka greckiego.	101
1.1. Charakterystyka konstrukcji absolutywnych języka greckiego	101
1.1.1. Nominativus absolutus.	102
1.1.2. Genetivus absolutus.	104
1.1.3. Dativus absolutus.	106
1.1.4. Accusativus absolutus	107
1.2. Charakterystyka tekstu greckiego NT i korpusu konstrukcji absolutywnych . .	109
1.2.1. Charakterystyka tekstu.	109
1.2.2. Korpus konstrukcji absolutywnych greckiego NT	114
1.2.3. Rozmieszczenie konstrukcji w tekście	122
1.3. Charakterystyka konstrukcji absolutywnych	125
1.3.1. Właściwości morfologiczne.	125
1.3.1.1. Części mowy reprezentowane przez element nominalny	126
1.3.1.2. Struktura morfologiczna funkcjonalnego odpowiednika podmiotu	126
1.3.1.3. Struktura morfologiczna funkcjonalnego odpowiednika orzeczenia	127
1.3.1.4. Wartość kategorii czasu i strony gramatycznej participium	127
1.3.1.5. Wartość kategorii osoby gramatycznej wskazywanej przez konstrukcję.	128
1.3.1.6. Wartość kategorii rodzaju gramatycznego składników konstrukcji	129
1.3.1.7. Wartość kategorii liczby gramatycznej składników konstrukcji . .	129
1.3.1.8. Wartość kategorii przypadku gramatycznego składników konstrukcji	131
1.3.1.9. Wartość kategorii czasu i trybu gramatycznego orzeczenia zdania z konstrukcją	131
1.3.1.10. Niosobowe formy czasownika nadrzędne względem konstrukcji	133
1.3.2. Właściwości syntaktyczne.	133
1.3.2.1. Rodzaj dialezy konstrukcji.	134
1.3.2.2. Stopień rozbudowy konstrukcji.	134
1.3.2.2.1. Konstrukcje nierozbudowane	134
1.3.2.2.2. Konstrukcje rozbudowane	134
1.3.2.3. Uszeregowanie linearne elementów konstrukcji.	137
1.3.2.3.1. Konstrukcje z członami konstytutywnymi w szyku: participium – element nominalny.	137
1.3.2.3.2. Konstrukcje z członami konstytutywnymi w szyku: element nominalny – participium	138
1.3.2.3.3. Pozycja elementów dodatkowych w konstrukcjach rozbudowanych.	138
1.3.2.3.4. Konstrukcje z elipsą elementu nominalnego	139
1.3.2.4. Funkcja składniowa pełniona przez konstrukcję w składni zdania.	139

1.3.2.5. Sposób wprowadzenia konstrukcji	139
1.3.2.6. Pozycja konstrukcji w szyku linearnym zdania	140
1.3.2.7. Status składniowy zdania zawierającego konstrukcję	141
1.3.3. Właściwości semantyczne	143
1.3.3.1. Semantyka konstrukcji wynikająca z ich funkcji okolicznikowych	143
1.3.3.2. Konstrukcje wyrażające negację	144
1.3.3.3. Relacje temporalne w obrębie zdań zawierających konstrukcje	145
1.3.3.4. Relacje między desygnatem funkcjonalnego odpowiednika podmiotu a desygnatami innych nominalnych elementów zdania	146
1.3.4. Formy podawcze tekstu, w których pojawiają się konstrukcje absolutywne	147
1.3.5. Konstrukcje szczególne	148
1.3.5.1. Konstrukcje skostniałe	149
1.3.5.2. Inne konstrukcje zasługujące na szczególną uwagę	151
1.4. Alternatywne względem konstrukcji absolutywnych sposoby wyrażania treści temporalnych w zdaniach i ich równoważnikach	159
1.5. Wnioski	162
Ekskurs I: מִלֵּךְ, λέγων, <i>dicens</i> – czy istnieje nominativus absolutus w Ap?	166
2. Konstrukcje absolutywne języka łacińskiego	173
2.1. Charakterystyka konstrukcji absolutywnych języka łacińskiego	173
2.1.1. Nominativus absolutus	174
2.1.2. Genetivus absolutus	176
2.1.3. Accusativus absolutus	178
2.1.4. Ablativus absolutus	179
2.2. Charakterystyka tekstu Wulgaty i korpusu konstrukcji absolutywnych	180
2.2.1. Charakterystyka tekstu Wulgaty	180
2.2.2. Korpus konstrukcji absolutywnych	184
2.2.3. Rozmieszczenie konstrukcji w tekście	194
2.3. Charakterystyka konstrukcji absolutywnych Nowego Testamentu Wulgaty	195
2.3.1. Właściwości morfologiczne	196
2.3.1.1. Części mowy reprezentowane przez element nominalny	196
2.3.1.2. Struktura morfologiczna funkcjonalnego odpowiednika podmiotu	197
2.3.1.3. Struktura morfologiczna funkcjonalnego odpowiednika orzeczenia	197
2.3.1.4. Wartość kategorii czasu i strony participium	198
2.3.1.5. Wartość kategorii osoby gramatycznej wskazywanej przez konstrukcję	198
2.3.1.6. Wartość kategorii rodzaju gramatycznego składników konstrukcji	198
2.3.1.7. Wartość kategorii liczby gramatycznej składników konstrukcji	199
2.3.1.8. Wartość kategorii czasu i trybu gramatycznego orzeczenia zdania z konstrukcją	200

2.3.1.9. Nieosobowe formy czasownika nadrzędne względem konstrukcji	201
2.3.2. Właściwości syntaktyczne	201
2.3.2.1. Rodzaj dialektu konstrukcji	201
2.3.2.2. Stopień rozbudowy konstrukcji	202
2.3.2.2.1. Konstrukcje nierozbudowane	202
2.3.2.2.2. Konstrukcje rozbudowane	202
2.3.2.3. Uszeregowanie linearne elementów konstrukcji	205
2.3.2.3.1. Konstrukcje z członami konstytutywnymi w szyku: participium – element nominalny	205
2.3.2.3.2. Konstrukcje z członami konstytutywnymi w szyku: element nominalny – participium	205
2.3.2.3.3. Pozycja elementów dodatkowych w konstrukcjach rozbudowanych	206
2.3.2.3.4. Konstrukcje z elipsą elementu nominalnego	206
2.3.2.4. Funkcja składniowa pełniona przez konstrukcję w składni zdania	206
2.3.2.5. Sposób wprowadzenia konstrukcji	206
2.3.2.6. Pozycja konstrukcji w szyku linearnym zdania	207
2.3.3. Porównanie konstrukcji łacińskich i greckich	210
2.3.3.1. Semantyka konstrukcji wynikająca z ich funkcji okolicznikowych	210
2.3.3.2. Konstrukcje wyrażające negację	211
2.3.3.3. Relacje temporalne w obrębie zdań zawierających konstrukcje ..	211
2.3.3.4. Relacje między desygnatem funkcjonalnego odpowiednika podmiotu a desygnatami innych nominalnych elementów zdania	212
2.3.4. Formy podawcze tekstu, w których pojawiają się konstrukcje absolutywne	213
2.3.5. Konstrukcje szczególne	214
2.3.5.1. Konstrukcje skostniałe	214
2.3.5.2. Inne konstrukcje zasługujące na szczególną uwagę	214
2.4. Alternatywne względem konstrukcji absolutywnych sposoby wyrażania treści temporalnych w zdaniach i ich równoważnikach	220
2.5. Wnioski	222
2.6. Porównanie konstrukcji łacińskich i greckich	224
Ekspans II: Konstrukcje absolutywne w ewangeliiach Wulgaty i rekonstruowanym przez Heinricha J. Vogelsa tekście podstawy tej redakcji	
3. Konstrukcje absolutywne języka gockiego	235
3.1. Charakterystyka tekstu NT Biblii Wulfili	235
3.2. Charakterystyka korpusu konstrukcji absolutywnych	238
3.2.1. Nominativus absolutus	238
3.2.2. Domniemany genetivus absolutus	240
3.2.3. Dativus absolutus	242
3.2.4. Accusativus absolutus	245
3.2.5. Korpus konstrukcji absolutywnych	247
3.3. Charakterystyka konstrukcji absolutywnych	248

3.3.1. Właściwości morfologiczne	248
3.3.1.1. Części mowy reprezentowane przez element nominalny	249
3.3.1.2. Struktura morfologiczna funkcjonalnego odpowiednika podmiotu	249
3.3.1.3. Struktura morfologiczna funkcjonalnego odpowiednika orzeczenia	249
3.3.1.4. Wartość kategorii czasu i strony gramatycznej participium	250
3.3.1.5. Wartość kategorii osoby gramatycznej wskazywanej przez konstrukcję.	250
3.3.1.6. Wartość kategorii rodzaju gramatycznego składników konstrukcji	250
3.3.1.7. Wartość kategorii liczby gramatycznej składników konstrukcji	251
3.3.1.8. Wartość kategorii przypadku gramatycznego składników konstrukcji	251
3.3.1.9. Wartość kategorii czasu i trybu gramatycznego orzeczenia zdania z konstrukcją	251
3.3.1.10. Nieosobowe formy czasownika nadrzędne względem konstrukcji	252
3.3.2. Właściwości syntaktyczne	252
3.3.2.1. Rodzaj dialektu konstrukcji	252
3.3.2.2. Stopień rozbudowy konstrukcji	252
3.3.2.2.1. Konstrukcje nierozbudowane	252
3.3.2.2.2. Konstrukcje nierozbudowane	252
3.3.2.3. Uszeregowanie linearne elementów konstrukcji	254
3.3.2.3.1. Konstrukcje z członami konstytutywnymi w szyku: participium – element nominalny	254
3.3.2.3.2. Konstrukcje z członami konstytutywnymi w szyku: element nominalny – participium	254
3.3.2.3.3. Pozycja elementów dodatkowych w konstrukcjach rozbudowanych	254
3.3.2.3.4. Konstrukcje z elipsą elementu nominalnego	254
3.3.2.4. Funkcja składniowa pełniona przez konstrukcję w składni zdania	255
3.3.2.5. Sposób wprowadzenia konstrukcji	255
3.3.2.6. Pozycja konstrukcji w szyku linearnym zdania	255
3.3.2.7. Status składniowy zdania zawierającego konstrukcję	255
3.3.3. Właściwości semantyczne	256
3.3.3.1. Semantyka konstrukcji wynikająca z ich funkcji okolicznikowych	256
3.3.3.2. Konstrukcje wyrażające negację	256
3.3.3.3. Relacje temporalne w obrębie zdań zawierających konstrukcje	256
3.3.3.4. Relacje między desygnatem funkcjonalnego odpowiednika podmiotu a desygnatami innych nominalnych elementów zdania	257
3.3.4. Formy podawcze tekstu, w których pojawiają się konstrukcje absolutywne	258
3.3.5. Konstrukcje szczególne	258

3.4. Alternatywne względem konstrukcji absolutywnych sposoby wyrażania treści temporalnych w zdaniach i ich równoważnikach.	259
3.5. Wnioski.	261
3.6. Porównanie konstrukcji gockich i greckich	263
3.7. Problem pochodzenia gockich konstrukcji absolutywnych	267
Ekskurs III: Konstrukcje typu AUC w Wulgacie i Biblii Wulfili	274
Zakończenie i wnioski.	279
C. Korpus konstrukcji absolutywnych Nowego Testamentu.	287
Uwagi metodologiczne	289
1. Korpus greckich konstrukcji absolutywnych w Nowym Testamencie	293
1.1. Genetivus absolutus w Ewangelii według św. Mateusza	293
1.2. Genetivus absolutus w Ewangelii według św. Marka.	305
1.3. Genetivus absolutus w Ewangelii według św. Łukasza	315
1.4. Genetivus absolutus w Ewangelii według św. Jana	333
1.5. Genetivus absolutus w Dziejach Apostolskich.	336
1.6. Genetivus absolutus w listach św. Pawła	365
1.7. Genetivus absolutus w Liście do Hebrajczyków i Listach Powszechnych	374
1.8. Accusativus absolutus w Nowym Testamencie	383
1.9. Tabele synoptyczne greckich konstrukcji absolutywnych	383
2. Korpus łacińskich konstrukcji absolutywnych w Nowym Testamencie.	399
2.1. Genetivus absolutus w Nowym Testamencie	399
2.2. Ablativus absolutus w Ewangelii według św. Mateusza.	400
2.3. Ablativus absolutus w Ewangelii według św. Marka	417
2.4. Ablativus absolutus w Ewangelii według św. Łukasza.	429
2.5. Ablativus absolutus w Ewangelii według św. Jana	446
2.6. Ablativus absolutus w Dziejach Apostolskich	449
2.7. Ablativus absolutus w listach św. Pawła.	483
2.8. Ablativus absolutus w Liście do Hebrajczyków i Listach Powszechnych	488
2.9. Tabele synoptyczne łacińskich konstrukcji absolutywnych	496
3. Korpus gockich konstrukcji absolutywnych w Nowym Testamencie	511
3.1. Nominativus absolutus w Nowym Testamencie.	511
3.2. Dativus absolutus w Ewangelii według św. Mateusza	511
3.3. Dativus absolutus w Ewangelii według św. Marka	513
3.4. Dativus absolutus w Ewangelii według św. Łukasza	515
3.5. Dativus absolutus w Ewangelii według św. Jana	519
3.6. Dativus absolutus w listach św. Pawła.	519
3.7. Accusativus absolutus w Nowym Testamencie	521
3.8. Tabele synoptyczne gockich konstrukcji absolutywnych.	522
Bibliografia	525
Summary	539
Indeks osobowy	541

Wykaz skrótów

BM	– <i>Biblia Malermiego</i>
BT	– <i>Biblia Tysiąclecia</i>
BW	– <i>Biblia Jakuba Wujka</i>
got.	– język gocki
grc.	– język starogrecki
it.	– język włoski
KJ	– <i>Biblia Króla Jakuba (King James Bible)</i>
lat.	– język łaciński
LB	– <i>Biblia Lutra (Die Lutherbibel)</i>
osk.	– język oskijski
n.v.	– nomen verbale
pa	– participium activum
paa	– participium aoristi activi
pam	– participium aoristi medii
pap	– participium aoristi passivi
pfa	– participium futuri activi
pfm	– participium futuri medii
pfp	– participium futuri passivi
pit.	– język praitalski
ppa	– participium præsentis activi
ppfa	– participium perfecti activi
ppfm	– participium perfecti medii-passivi
ppm	– participium præsentis medii-passivi
ppp	– participium perfecti passivi
pr	– participium resultativum
SV	– <i>Biblia Państwowa (Statenvertaling)</i>
toch.	– język tocharski
umb.	– język umbryjski
>	– przechodzi w
*	– lekcje wariantywne tekstu głównego Biblii

*That masterpiece of factual realism which is
the absolute ablative establishes that, once something
has been done, or presupposed, then it may
never again be called into question¹.
Een ablativus absolutus is een ablativus absolutus².*

¹ U. Eco, *Interpretation and History*, [w:] S. Collini, *Interpretation and Overinterpretation*, Cambridge 1992, s. 28.

² I. Sluiter, *Zeven grammatici over de ablativus absolutus*, „Lampas” 33/2 (2000), s. 88.

Wstęp

0.1. Ablativus absolutus jako *limes*

W eseju *Interpretacja i historia* Umberto Eco rozważa, jak ważne dla Rzymian było pojęcie granicy i jak poprzez granice definiowała siebie rzymska cywilizacja. Mówi wręcz o „łacińskiej obsesji granic”. Rzymianie pojmowali je zarówno w sensie przestrzennym, czego wyrazem był system rzymskich *limes*, wyraz siły imperium, jak i w sensie czasowym, co przejawiało się w rzymskiej składni: „A więc w czasie też istnieją granice [*limites* – B.L.]. Co zostało uczynione, już nigdy nie może zostać wymazane. Czas jest nieodwracalny. Zasada ta rządzi łacińską składnią”³. Jej najświetniejszym przykładem, „arcydziełem realizmu”, jest dla włoskiego filozofa *ablativus absolutus*.

Kontrapunktem wyjątkowej pozycji tej konstrukcji jest jej wyjątkowa prostota. „Niezależny *ablativus* jest *ablatiwem*, który jest niezależny” – podsumowała swoje rozważania o konstrukcji niderlandzka badaczka Ineke Sluiter⁴.

Dwie, filozoficzne bardziej niż językoznawcze, uwagi odnoszą się nie tylko do *ablatiwu absolutu*, ale na zasadzie *pars pro toto* także do innych konstrukcji gramatycznych funkcjonujących w podobny sposób. A jest ich niemało. Obok łaciny swoje „*ablatiwy absoluty*” miały też języki Greków, Gotów, Ormian i innych indoeuropejskich ludów. Gdy język został utrwalony w piśmie, a mowa stała się literaturą, *ablativus absolutus* i konstrukcje o analogicznej budowie, funkcjach i znaczeniu trafiły do dzieł pisma i literatury. Razem z nimi stały się częścią kultury, wciąż pozostając subtelnie prostym sposobem wyznaczania granic czasu.

³ U. Eco, *Interpretacja i historia*, [w:] S. Collini (red.), *Interpretacja i nadinterpretacja*, tłum. T. Bieroń, wyd. 2, Kraków 2008, s. 33–34.

⁴ I. Sluiter, *Zeven grammatici...*, s. 88.

0.2. Uwaga terminologiczna

Jak wspomniano, nie tylko łacina, lecz także inne języki indoeuropejskie miały swoje „ablatiwy absoluty”. Nie zawsze były to „ablatiwy”; w innych językach pojawiają się w tej funkcji „genetiwy”, „datiwy” i inne przypadki. Pisząc o nich, zwykle używa się określeń zawierających właśnie nazwę gramatycznego przypadku, w którym się te konstrukcje składniowe wyrażają, a więc na przykład *genetivus absolutus* czy *dativus absolutus*. Przedmiotem tej książki jest charakterystyka stojącego za tymi określeniami fonemu językowego obecnego w greckiej, łacińskiej i gockiej wersji językowej Nowego Testamentu. Ponieważ w każdym z języków tych tekstów fenomen ów wyraża się w innym przypadku, w tytule rozprawy użyto terminu „konstrukcja absolutywna”, mającego objąć badany schemat składniowy niezależnie od związanego z nim przypadku. Określenie ma tę zaletę, że lepiej oddaje syntaktyczny charakter badanego zjawiska i tym samym implikuje określone właściwości morfologiczne i składniowe jego językowych wykładników, które są przedmiotem analizy w tej pracy.

Zwroty typu „genetiwy” czy „ablatiwy absoluty” brzmią niefortunnie, jednak trudno było znaleźć dla nich w pełni satysfakcjonujące ekwiwalenty⁵. *Detur venia auctori*.

0.3. Temat książki

Konstrukcję absolutywną, drugorzędny w gruncie rzeczy składnik systemu językowego, poddawano badaniom zarówno ogólnoteoretycznym, jak i szczegółowo-praktycznym. Historia tych pierwszych sięga czasów starożytnych, co przedstawił w rozdziale A.2. Współcześnie ich dobrymi kompendiami są stosunkowo nowe książki Johanna A.M. Komena⁶ i Götza Keydana⁷.

⁵ Alternatywą mogłoby być używanie oryginalnych terminów *genetivus* / *ablativus absolutus*, co jednak ograniczyłoby zakres ich stosowalności do form mianownikowych. W tej sytuacji konieczność ich użycia w przypadkach zależnych również wymagałaby stosowania ich spolszczonych postaci, zwłaszcza w odniesieniu do tego drugiego, który nie ma adekwatnego polskiego odpowiednika. Z kolei określanie ich polskimi przymiotnikami („ablatiwy absolutne” czy „ablatiwy niezależne”) nadałoby powstałym wyrażeniom hybrydowy charakter, a dodatkowo używanie ich obok trudnego do uniknięcia terminu *ablativus absolutus* mogłoby sprawić wrażenie odnoszenia się do odmiennych desygnatów lub co najmniej niekonsekwencji terminologicznej.

⁶ J.A.M. Komen, *Over de ontwikkeling van absolute constructies*, Amsterdam 1994, ss. 338, XIV.

⁷ G. Keydana, *Absolute Konstruktionen in altindogermanischen Sprachen*, Göttingen 1997, ss. 353, XIV.

Badania szczegółowopraktyczne prowadzono natomiast, analizując funkcjonowanie konstrukcji w konkretnych korpusach tekstowych. Można zatem wskazać publikacje dotyczące badań nad następującymi korpusami tekstów:

- „Iliadą” i „Odyseją”⁸;
- „Dialogami” i „Listami” Platona⁹;
- utworami Apolloniosa z Rodos¹⁰;
- dziełami pisarzy łacińskich epoki archaicznej (Plauta, Terencjusza, Katona Starszego, Enniusza i Pakuwiusza)¹¹;
- pismami Gajusza Juliusza Cezara¹²;
- „Dziejami” Tytusa Liwiusza¹³;
- „Historią Aleksandra Wielkiego” Kwintusa Kurcjusza Rufusa¹⁴;
- korespondencją Cyserona, Seneki, Pliniusza Młodszego i Frontona¹⁵.

W tym wyliczeniu pojawiają się ważne dla kultury europejskiej dzieła Homera, Platona, Cezara. Brakuje natomiast głębszych badań poświęconych konstrukcjom absolutywnym w Biblii. A przecież trudno o ważniejszy tekst kultury europejskiej niż Nowy Testament (NT). Jego znaczenie jest fundamentalne – najpierw dla religii, następnie dla powstałych dzięki niej kultury i cywilizacji Europy. Nie do przecenienia jest także rola NT w historii języków indoeuropejskich, ponieważ w wielu wypadkach jego tłumaczenia są pierwszymi tekstami zapisanymi (np. w języku ormiańskim czy w językach słowiańskich) lub pierwszymi dziełami literatury (np. w języku nowo-wysoko-niemieckim), a elementy tekstu nowotestamentalnego (cytaty, styl języka, motywy literackie itd.) stanowiły, bezpośrednio i pośrednio, podstawę powstających standardów języków wernakularnych.

⁸ J. Classen, *Beobachtungen über den homerischen Sprachgebrauch*, Frankfurt am Main 1867, ss. 231.

⁹ H. Thesleff, *Genitive Absolute and Platonic Style*, „Arctos” 6 (1966), s. 121–131.

¹⁰ G.N. Vasilaros, *Der Gebrauch des Genetivus absolutus bei Apollonius Rhodius im Verhältnis zu Homer*, Athen 1993, ss. 312.

¹¹ E. Bombe, *De ablativi absoluti apud antiquissimos Romanorum scriptores usu*, Gryphiswaldiae 1877, ss. 46.

¹² C. Kossak, *Observationes de ablativo, qui dicitur absolutus, usu apud Cæsarem*, Gumbinnen 1858, ss. 16.

¹³ R.B. Steele, *The Ablative Absolute in Livy*, „The American Journal of Philology” 23/4 (1902), s. 413–427.

¹⁴ W. Adams, *De ablativi absoluti apud Q. Curtium Rufum usu*, Marburgi 1886, ss. 56.

¹⁵ R.B. Steele, *The Ablative Absolute in the Epistles of Cicero, Seneca, Pliny and Fronto*, „The American Journal of Philology” 25/3 (1904), s. 315–327.

Tymczasem konstrukcjom absolutywnym greckiego NT poświęcono jedynie artykuły Henry’ego A. Scompa¹⁶ oraz Lois K. Fuller¹⁷, a także nieopublikowany odczyt Stevena Coxa pod tytułem *Are Genitive Absolutes Always Absolute: A Survey of Select Genitive Absolute Constructions in the New Testament*, zaprezentowany na konferencji, która odbyła się w dniach 20–23 listopada 2004 r. w San Antonio w USA. Brak jest opracowań dotyczących konstrukcji absolutywnych Wulgaty. Tylko najmniej liczne gockie konstrukcje absolutywne doczekały się aż nazbyt obszernej literatury, z której część wskazano w przypisach odpowiedniego rozdziału.

Niniejsza praca ma na celu uzupełnienie braków w tej dziedzinie poprzez przeprowadzenie systematycznych badań morfologii, składni i semantyki konstrukcji absolutywnych greckiego oryginału NT oraz jego przekładów łacińskiego (Wulgata) i gockiego (Biblia Wulfili). Badania te mają udzielić odpowiedzi na następujące pytania:

- Ile konstrukcji absolutywnych znajduje się w NT?
- Jakie właściwości morfologiczne, syntaktyczne i semantyczne można na podstawie uzyskanych danych statystycznych uznać za typowe dla nowotestamentalnych konstrukcji absolutywnych?
- Czy istnieją konstrukcje nietypowe, wyjątkowe, a jeśli tak, to na czym polega ich wyjątkowość?
- Czy istnieje związek między częstotliwością użycia konstrukcji a charakterem tekstów, w których się znalazły?
- Jakie są różnice i podobieństwa na płaszczyźnie morfologii, składni i semantyki między greckimi konstrukcjami absolutywnymi a konstrukcjami każdego z tłumaczeń?
- Na której z tych płaszczyzn występuje najwięcej podobieństw, a na której najwięcej różnic?
- Jakie zachodzą odpowiedniości (korelacje) między użyciem konstrukcji w greckim oryginale a ich użyciem w każdym z tłumaczeń?
- Czy inne środki językowe były stosowane w tłumaczeniach jako odpowiedniki greckich konstrukcji absolutywnych (a jeśli tak, to jakie)?
- Jakie nieabsolutywne struktury składniowe greckiego tekstu znajdowały w przekładach odpowiedniki w postaci konstrukcji absolutywnych?
- Co na podstawie badań statystycznych konstrukcji można powiedzieć o autorstwie tekstów nowotestamentalnych i ich tłumaczeń?

¹⁶ H.A. Scomp, *The Case Absolute in the New Testament*, „Bibliotheca Sacra” 59/233 (1902), s. 76–84, 325–340.

¹⁷ L.K. Fuller, *The „Genitive Absolute” in New Testament/Hellenistic Greek: A Proposal for Clearer Understanding*, „Journal of Greco-Roman Christianity and Judaism” 3 (2006), s. 142–167.

Bibliografia

A. Źródła

1. Podstawowe

- Nestle E., Nestle E., Aland B., Aland K., Karavidopoulos J., Martini C.M., Metzger B.M. (red.), *Novum Testamentum Græce*, wyd. 28, Stuttgart 2012.
- Streitberg W. (red.), *Die Gotische Bibel*, t. 1: *Der gotische Text und seine griechische Vorlage. Mit Einleitung, Lesarten und Quellennachweisen sowie den kleineren Denkmälern als Anhang. Mit einem Nachtrag von Piergiuseppe Scardigli*, wyd. 7, Heidelberg 2000.
- Weber R., Gryson R. (red.), *Biblia Sacra iuxta vulgatam versionem*, wyd. 5, Stuttgart 2007.

2. Dodatkowe

- Admirantes, [w:] Thurot Ch. (red.), *Extraits de divers manuscrits latins pour servir à l'histoire de doctrines grammaticales au Moyen-Age*, Paris 1869, s. 325–326.
- Albericus de Monte Casino, *Breviarium de dictamine*, [w:] Bognini F. (red.), *Alberico de Monte Casino. Breviarium de dictamine*, Firenze 2008.
- Alexander de Villa Dei, *Doctrinale puerorum*, [w:] Reichling D. (red.), *Das Doctrinale von Alexander de Villa-Dei*, Berlin 1893.
- Anselmus de Bisate, *Rhetorimachia*, [w:] Manitius K. (red.), *Monumenta Germaniæ Historica*, t. 2, Weimar 1958.
- Apolonius Dyscolos, Περὶ συνταξέως, [w:] Apolonius Dyscole, *De la construction*, Lallot J. (red.), t. 1: *Introduction, texte et traduction*, Paris 1997.
- Belsheim J. (red.), *Codex Veronensis: Quattuor Evangelia*, Prague 1904.
- Charisius Flavius Sospater, *Ars*, [w:] Keil H. (red.), *Grammatici Latini*, t. 1, Lipsiæ 1857.
- De constructione*, [w:] Thurot Ch. (red.), *Extraits de divers manuscrits latins pour servir à l'histoire de doctrines grammaticales au Moyen-Age*, Paris 1869.
- Dindorf W. (red.), *Scholia Græca in Homeri Odysseam ex codicibus aucta et emendanda*, t. 2, Oxonii 1855.
- Diomedes Grammaticus, *Ars*, [w:] Keil H. (red.), *Grammatici Latini*, t. 1, Lipsiæ 1857.
- Dositheus Magister, *Ars*, [w:] Keil H. (red.), *Grammatici Latini*, t. 7, Lipsiæ 1880.
- Franciscus Sanctius Brocensis, *Minerva sive de causis linguæ Latinæ commentarius, cui accedunt animadversiones et notæ*, Amstelodami 1664.
- Lesbonax, Περὶ σχημάτων, [w:] Blank D., Montanari F. (red.), *I Frammenti Dei Grammatici Agathokles, Hellanikos, Ptolemaios Epithetes – Peri Schematon – The Fragments of Comanus of Naucratis*, Berlin 1988.
- Marius Plotius Sacerdos, *Artes*, [w:] Keil H. (red.), *Grammatici Latini*, t. 6, cz. II, Lipsiæ 1923.
- Mowskes Chorenacy, *Historia Armenii w trzech księgach*, red. A. Pisowicz, tłum. S. Ulaszek, Kraków 2021, <https://doi.org/10.12797/9788381384551>.

- Petrus Helias, *Summa super Priscianum*, [w:] Reilly L.A. (red.), *Petrus Helias. Summa super Priscianum*, Toronto 1993.
- Pompeius, *Commentum Artis Donatiani*, [w:] Keil H. (red.), *Grammatici Latini*, t. 5, Lipsiæ 1868.
- Priscianus Cæsariensis, *Institutiones Grammaticæ*, [w:] Keil H. (red.), *Grammatici Latini*, t. 2, Lipsiæ 1855, t. 3, Lipsiæ 1859.
- W. Sigerus de Cortraco, *Sophismata*, [w:] Pinborg J. (red.), *Sigerus de Cortraco: Summa modorum significandi. Sophismata. New edition on the basis of G. Wallerand's editio prima with additions, critical notes, an index of terms and an introduction*, Amsterdam 1977, <https://doi.org/10.1075/sihols.14>.

B. Słowniki

1. Język grecki

- Abramowiczówna Z. (red.), *Słownik grecko-polski*, t. 1–4, Warszawa 1958–1965.
- Bauer W. (red.), *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*, wyd. 5, Berlin 1958.
- Liddle H.G., Scott R., Jones H.S., *A Greek–English Lexicon with a revised Supplement*, wyd. 9, Oxford 1996.
- Montanari F., *Vocabulario della lingua greca*, Torino 2004.

2. Język łaciński

- Castiglioni L., Mariotti S., *Vocabolari della lingua latina*, wyd. 4, Torino 2007.
- Glare P.G.W., *Oxford Latin Dictionary*, wyd. 2, Oxford 2012.
- Korpanty J. (red.), *Słownik łacińsko-polski*, t. 1–2, Warszawa 2001–2003.
- Plezia M. (red.), *Słownik łacińsko-polski*, t. 1–5, wyd. 2, Warszawa 2007.

3. Język gocki

- Lehmann W.P., *A Gothic Etymological Dictionary*, Leiden 1986, <https://doi.org/10.1163/9789004610538>.
- Regan B.Th., *Dictionary of the Biblical Gothic Language*, Phoenix 1974.
- Streitberg W., *Gotisch-griechisch-deutsches Wörterbuch*, Heidelberg 1910.

C. Opracowania

- Adamczewski B. (kom. i tłum.), *List do Filemona. List do Kolosan*, Częstochowa 2006, Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament, 12.
- Adams D.Q., *Tocharian B: A Grammar of Syntax and Word-Formation*, Innsbruck 2015.
- Adams W., *De ablativi absoluti apud Q. Curtium Rufum usu*, Marburgi 1886.
- Ambrazas V., *Absoliutinis naudininkas XVI–XVII a. lietuvių kalbos paminklucose*, „Lietuvių kalbotyros klausimai” 5 (1962), s. 3–146.
- Ambrazas V., *Lithuanian Grammar*, Vilnius 1997.
- Aune D.E., *Revelation 1–5*, Grand Rapids 1997, *World Biblical Commentary*, 52A.
- Aune D.E., *Revelation 6–16*, Nashville 1998, *World Biblical Commentary*, 52B.
- Bakkum G.C.L.M., *The Latin Dialect of the Ager Faliscus: 150 Years of Scholarship*, Amsterdam 2009, <https://doi.org/10.5117/9789056295622>.
- Baldi Ph., *The Foundations of Latin*, Berlin 1999, <https://doi.org/10.1515/9783110807110>.

Summary

Absolute Constructions in the Greek, Latin, and Gothic Texts of the New Testament

The aim of this dissertation is the study on the absolute constructions of the original Greek New Testament and its Latin (Vulgate) and Gothic (Wulfila Bible) translations.

The dissertation is divided into three parts: the theoretical part, dedicated to the history and description of absolute constructions as such; the material part, including the analysis and characteristics of the absolute constructions of the Greek NT and its oldest Gothic and Latin translations; and the part with the body of quotations.

The first part of the work consists of two chapters. The first briefly presents the definition of the absolute construction adopted in the work and describes the development of the construction in the oldest languages of each individual Indo-European family. The second chapter discusses the history of linguistic reflection on absolute constructions from ancient times (Apollonius Dyscolus, 2nd century BC) to the present day (J.L. Jakielaszek, 2021). This gives an opportunity to review and analyze the views of antique, medieval, modern, and contemporary linguists on absolute constructions.

In the second part of the work, three chapters correspond to the three texts studied. The first chapter deals with the original Greek text of the New Testament. It briefly presents the history of its redaction, identifies the body of absolute constructions contained in it, and then analyzes them in terms of morphology, syntax, and semantics. The second chapter is devoted to the Latin New Testament of the Vulgate. It briefly presents its genesis, identifies the body of its absolute constructions and describes them in the same way as in the case of Greek constructions. Finally, there is a comparison of the absolute constructions of both language versions. The third chapter outlines a short characterization of the Gothic Wulfila Bible, identifies which of the syntagms indicated during 200 years of research are truly absolute constructions and gives their characteristics according to the principles of the two previous chapters. The chapter concludes with a comparison of Gothic constructions with their Greek prototypes and an attempt to indicate arguments in support of the claim about the native origin of Gothic absolute constructions.

The work ends with the final conclusions that recapitulate the research results.

The third part of the work contains a detailed list of all absolute constructions of the Greek NT and its Latin and Gothic translations taken from the main text and its variants from manuscripts created before 1000 CE. The constructions were put together, translated and compared with translations from several modern languages. The tables at the end of the text are intended to provide a brief and synoptic comparison of the structures.

Such systematization of the content made it possible to achieve the goals of the work, which were to develop a morphological, syntactic, and semantic characterization of absolute constructions and to examine the relationships between the constructions of the Greek original and those of the translations.

Keywords: ablative absolute, dative absolute, genitive absolute, Bible, classical languages, syntax

Książka Bartosza Leszkiewicza jest opracowaniem dotyczącym gramatyki języków klasycznych. Stanowi wprowadzenie w jedno z zagadnień składni tych języków, czyli kwestię syntagm złożonych z imiesłowu i elementu nominalnego, będących specyficznymi okolicznikami czasu i określanymi jako konstrukcje absolutywne. Publikacja stanowi kompleksową analizę konstrukcji zawartych w greckim oryginale Nowego Testamentu oraz w jego najstarszych europejskich tłumaczeniach: łacińskim i gockim. Opisuje obraz badań od starożytności do czasów najnowszych, a dzięki interdyscyplinarnemu ujęciu tematu może być przydatna zarówno dla językoznawców, jak i dla biblistów.

Podstawowymi elementami książki są wykonane po raz pierwszy identyfikacja i dokładny spis wszystkich konstrukcji absolutywnych występujących w fundamentalnym dziele literatury europejskiej. Na bazie tych ustaleń przeprowadzono pełną i precyzyjną analizę nowotestamentalnych konstrukcji absolutywnych. Jest to pierwsze tak szczegółowe ujęcie zagadnienia, opierające się nie tylko na oryginalnym tekście Nowego Testamentu, lecz również na najstarszych przekładach, stanowiących świadectwa jego wczesnej recepcji. Przy okazji pozwoliło to na nowe spojrzenie na gockie konstrukcje absolutywne, stanowiące od dawna kłopotliwe zagadnienie gramatyki tego języka.

Bartosz Leszkiewicz (ur. 1982) – absolwent Wydziału Teologicznego UKSW oraz Wydziału Humanistycznego KUL, doktor językoznawstwa (UJ). Interesuje się językoznawstwem historycznym, składnią języków starożytnych oraz indoeuropeistyką. Kapłan katolicki.

ISBN 978-83-8368-160-3

<https://akademicka.pl>